

T G WICKBOM:

Finland i östanvinden

Mot bakgrund av ett antal nyutkomna böcker skriver redaktör T G Wickbom om Finland inom Sovjetunionens intressesfär. Han har egna minnen från Finland under kriget, då han lärde känna regeringsrådet Urho Kekkonen, numera presidenten. Wickbom bedömer honom som den som vill vara garant för Finlands självständighet och samtidigt för Sovjetunionens säkerhet i Nordeuropa. Men Kekkonenlinjen kan ges en nordisk förlängning och den bör vi eftersträva, menar författaren.

Hitler, osalig i åminnelse, var en engångsföreteelse i sin allsidiga ondska. Hans något äldre och långvarigare samtida Stalin, död för i dessa dagar tjugofem år sedan, var om man kan bortse från vad han hade för sig inom sitt eget lands gränser mindre unik. Hitlers stortyska anspråk saknade förstås inte anknytning till en nationell tradition, men omättligheten finner inget motstycke. När han gång efter gång förklarade, att "detta är mitt sista territoriella krav", lärde vi oss först sent inse, att det egentligen betydde "därefter kommer jag med nästa". Stalin däremot följde på det internationella planet en otvetydig, alltjämt obruten historisk linje att aggressivt hävda ett genuint upplevt storryskt trygghetsbehov – och att därutöver ta för sig vad som bjöds kostnadsfritt eller till realisationspris.

Den tyska faktorn har naturligtvis permanent tyngd i vår säkerhetsproblematik, av militära och kanske än mer ekonomiska skäl. Men den ryska förblir den bestämmande, eller låt oss i varje fall säga den tyngst vägande, just genom dess inneboende dynamik i vår riktning. Tysklands intressen riktar sig väsentligen inte mot norr (vare sig man talar om dess nuvarande östra eller västra stat), Rysslands däremot i sovjetisk lika väl som kejsrerlig dräkt traditionellt västerut, även om andra annexionsriktningar förvisso inte har försummats.

Ingenstans kan vi lättare och mer relevant studera de uttryck denna inriktning tar sig än i Finland. Där ligger sovjetpolitiken, bland annat tack vare den trots allt anmärkningsvärda öppenhet varmed dess verkningar skildras av finländska aktörer och betrak-

tare, såsom en uppslagen bok framför oss, låt vara att vindkasterna ibland blåddrar förbi några blad innan vi hunnit läsa dem.

För den generation, som också här hos oss intensivt levde med i krigsårens händelser, deras förspel och närmaste efterverkningar, ligger lärdomarna nära till hands. En yngre generation har kanske än större anledning att studera dem med hjälp av den alltjämt rikligt flödande strömmen av memoarböcker och vetenskapliga studier. Enbart på den allra senaste tiden har vår kunskap sålunda ur olika synvinklar berikats av Karl August Fagerholms både underhållande och taktiskt väldisponerade "Talmannens röst" (anmäld i Svensk Tidskrift 3/78 av Kari Tarjamiainen), Wilhelm Carlgrens på annan plats i samma nummer diskuterade "Varken – eller" samt Paavo Haavikkos "Kansakunnan linja" (Nationens linje), som Göran Schildt 26/2 gav en intresseväckande presentation i Svenska Dagbladet, och slutligen professor Nils Meinanders "Insyn och efterklokhet" (Söderströms, Helsingfors 1977). Mer än de övriga har just den sistnämnda givit näring åt de reflexioner som här anställs.

Finlands krigspolitik

Låt oss göra tankeexperimentet, att Sovjetunionen denna vår ställer krav på att få arrendera Gotland. Vi kan tillåta oss den dramatiseringen, att det sker vid den svenske kungens Moskvasbesök om några veckor. Tanken må förefalla befängd.

Så gjorde säkert också det ryska krav som sommaren 1938, i vad som då ännu kunde tyckas vara djupaste fred, ställdes i Helsing-

fors på att få göra ön Hogland i Finska viken utanför Sydfinlands viktigaste hamnstäder till en sovjetisk flyg- och marinbas. En drastisk illustration är kanske nödvändig för att hjälpligt föra oss in i den atmosfär där Finland, just i färd med att vänja sig vid rollen som sorglös neutral småstat i världspolitikkens utkant, plötsligt kände själva sin ännu blott tjugoåriga självständighet satt på spel.

Efterklokheten kan ställa sig frågan, om Finland möjligen med åtminstone samma grad av reellt oberoende som nu hade kunnat klara sig undan sina båda krig genom att hösten 1939 falla undan för de ryska kraven på en gränsförskjutning på Karelska näset och uppe vid Ishavet, överlåtelse av öarna i Finska viken och arrendering av Hangö. Att bortse från 30-talets politiska klimat skulle i ovanlig hög grad göra tankeövningen teoretisk. Och från de ryska oktoberkraven 1939 löper linjen ödesbestämt snörrät över vinterkrigets nästan övermänskliga fysiska och emotionella anspänning och den efterföljande fredssommarens förtätade väntan på nästa slag österifrån fram till utsikten att med tysk hjälp återvinna både det förlorade Karelen och hela landets trygghet. "Det kändes ganska skönt att få andas i blåsten, när man ännu bar på minnen av kvävningssymptomen från förra hösten. – Vad det ändå är fruktansvärt lätt att börja ett krig", reflekterar Nils Meinander i sin återblick på stämningarna kring det andra krigsutbrottet 1941.

Facit av Finlands krigspolitik, noterar Meinander, blev att landet undgick ockupation av någondera stormakten, och det vill han beteckna som "en storartad politisk och

militär avvärjningsseger". Närmast var det väl detta begränsade krigsmål som avtecknade sig för den sk fredsoppositionen, som sommaren 1943 fick offentlig stämning, under 1944 växte sig starkare i kulisserna och speciellt genom sin insats i övergången från krig till vapenstillestånd lade grunden till den nya östpolitiken, Paasikivi- och Kekkonelinjen.

Urho Kekkonen och fredsoppositionen

Kekkonen var redan då en drivande kraft, Meinander en bland de många aktiva på finlandssvenskt håll. Hans insidesskildring av utvecklingen då och framöver fångar atmosfären inom det snäva politiska Helsingfors-etablissemangen, där alla kände varandra, stötte ihop med varandra på krogarna eller gatan utanför, beundrade, föraktade eller misstrorde varandra.

Kekkonen kom en dag på lunch till mig. Vi hade gjort upp per telefon någon timme tidigare. Han såg konfunderad ut. På vägen hade han mött en bekant som på långt håll ropat "hälsa värden!" Var telefoncensuren så snabbtungat lösmynt, eller hur kunde han veta?

Omständigheterna råkade ge mig en gynnad åskådarplats i kulisserna under det hektiska 1944 från vårvinterns första förhandlingskontakt med Moskva fram till höstens vapenstilleståndsavtal, brytning med Tyskland och etablerande av den allierade, i praktiken sovjetiska, kontrollkommissionen i Helsingfors. Sverige och speciellt då den svenska beskickningen, där jag tillfälligt tjänstgjorde, var under dessa månader Fin-

lands andningshål västerut.

Det statliga informationsverkets chef Kustaa Vilkuna, med vars förbehållsamma personlighet jag under de närmast föregående åren hade nått en viss förtrolighet, förde mig samman med sina gamla intima vänner regeringsrådet i inrikesdepartementet dr Urho Kekkonen och landshövdingen i Lappland Kaarlo Hillilä. Med dem vid allt djupare och frispråkigare nattgroggar var ofta också Suomen Sosialidemokraattis chefredaktör Eino Kilpi, senare folkdemokrat. Otvungenheten befrämjades otvivelaktigt av att det genomgående talades finska, som jag då (men tyvärr alls icke numera) rörde mig obesvärat med.

Hillilä var en ogement tilldragande kraftkarl, alltför tidigt bortgången. Han knäcktes av övergångsskedets påfrestningar. Kekkonen var den som verkligen imponerade med sin intellektuella oräddhet och sin äkt-finska förening av djupt, sammanbitet allvar och frostig humor. Även i denna krets av förtrogna vänner gjorde han med all sin kamratlighet ett intryck av ensamhet. Knappt någonting under dessa tryckande ovissa månader grep mig så djupt som de flyktiga ögonblick, då han bakom sin uppsyn av rastlös beslutsamhet lät framskymta en undertryckt ångest inför det älskade fosterlandets ödeschanser – orden formas patetiskt nästan av sig själv.

Det var dagar mättade av idealitet och intriger, hopp och fruktan, beslutsamhet och vankelmod, ett koncentrat av den legering mellan nordisk renhjärtenhet och orientalistisk finurlighet som finländsk politik utgör.

Under denna tid fick Meinander en kon-

takt med Kekkonen som skulle leda till många års sporadiskt samarbete på regeringsnivå och därefter en bitter brytning. De förenades i sitt engagemang för att utan fördomar bygga upp ett ryskt förtroende för Finland. Men Meinander vägrade att sätta likhetstecken mellan landets intressen och Kekkonens personliga roll. I sina anmärkningsvärt oförbehållsamma anteckningar kring detta tema rör han vid en avgörande fråga i Finlands och därmed även Sveriges östproblematik.

Garant för självständigheten

Meinander finner det "uppenbart", att rysarna under månaderna före det tyska anfallet 1941 hade respekterat Finlands neutralitet, "om vi med kraft hade velat hävda den". Självfallet blundar han inte för att Finlands handlingskraft redan då var så snävt beskur, att ens den starkaste vilja knappast hade kunnat uppbåda denna kraft. Men såvitt jag kan finna pekar allt tillgängligt material i den rakt motsatta riktningen, att Moskva varken då eller i något annat läge under hela denna tid har velat nöja sig med någon annans ord som garanti för sin säkerhet i riktning nordväst. Det var och är alltjämt så, som Wilhelm Carlgren säger om dess veto mot den svensk-finländska Ålandsplanen 1939: "Sovjetunionen godtog i fråga om angränsande territorier endast sig själv som säker garant mot deras övergång i fiendlig hand".

Jag kan då inte förstå annat än att grunddraget i Kekkonens unika statsmannagärning är strävan att låta Finland själv överta

denna garantroll. Meinanders avfall och hans interiörer från den bysantinska miljön i det politiska Helsingfors illustrerar, hur Kekkonen äventyrar uppslutningen kring sin utrikespolitiska linje mindre genom graden av eftergifter än just genom att tvinna den samman med sitt personliga maktbehov.

Detta har djupare patriotiska bevekelsegrunder än hans belackare ibland vill inse, men Kekkonen tycks också drivas av en övertygelse om egen outhärlighet som kanske stärks vid överblicken av snårskogen runt hans resliga gestalt. Då man närmare granskar hur den politiska miljön i hela Östersjöområdet har förändrats i vår samtid blir man däremot lätt varse, hur Finlands ställning som sin egen garant mot ryska säkerhetsfarhågor i verkligheten har kommit att vila på mer än den man, som nu har gått över tröskeln till sitt tjugotredje presidentår och nalkas sin levnads nionde decennium.

Det skulle ligga i Sovjetunionens och hela den nordeuropeiska regionens gemensamma intresse, att denna självständiga garantställning stärktes ytterligare genom att ges större nordisk bredd. Till den insikten har den historiska ryska misstänksamheten lång kvar. Men att det strängt taget är dit som Kekkonenlinjens förlängning pekar tycks dess främste företrädare själv ibland vilja antyda. Ju friare diskussionen kring dessa nordiska livsfrågor föres, dess förr når vi dit. Att det kan ske med frimodighet även i Finland, allt tal om "finlandisering" till trots hör också till det som illustreras av Meinanders bok om det som sist och slutligen gäller även oss.